

การประกาศเขตที่ดินโบราณสถาน

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย: กระบวนการและผลลัพธ์

Si Satchanalai Historical Park

Ancient Monuments Compound Announcement:

Processes and Results

ชิษณุพงศ์ รุจิโรจน์วรังกูร

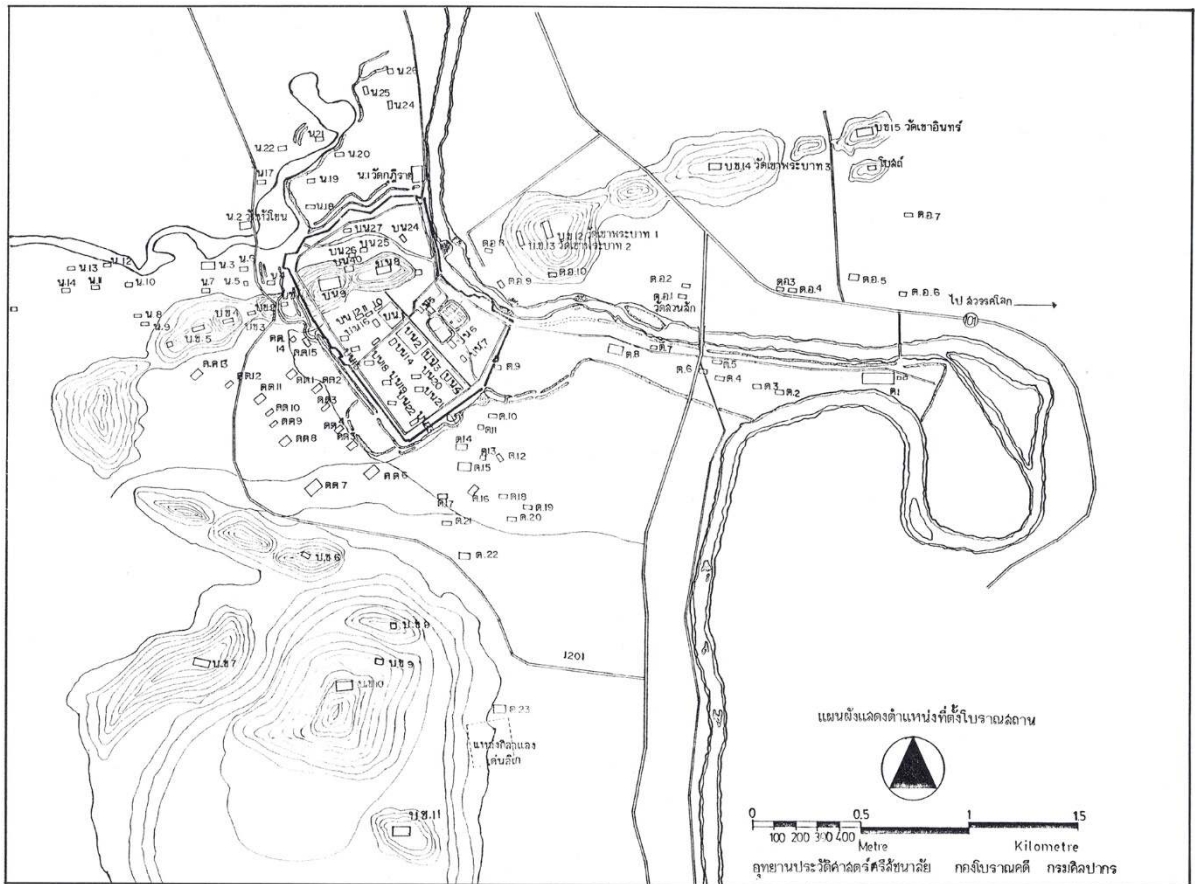
Chitsanupong Rujitvarangkul

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษากระบวนการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยของกรมศิลปากรใน พ.ศ. 2531 โดยศึกษาผ่านเอกสารโครงการอุทยานประวัติศาสตร์แผนแม่บท กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และคำสัมภาษณ์ของผู้คนที่อาศัยในเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย พบว่าการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชุมชนในพื้นที่โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยของคณะกรรมการจัดทำแผนแม่บทเสนอให้มีการจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่แต่ละส่วน และไม่จำเป็นต้องประกาศเป็นเขตที่ดินโบราณสถานทั้งหมด แต่กรมศิลปากรกลับประกาศกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานเป็นพื้นที่เดียว จำนวน 28,217 ไร่ ทำให้เกิดผลกระทบต่อการก่อสร้างอาคารในเขตที่ดินโบราณสถานและข้อจำกัดในการนำที่ดินไปทำนอง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตการจับสัตว์น้ำของผู้คนที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำยม และการย้ายชุมชนที่ตั้งอยู่ชิดโบราณสถานไปยังที่ตั้งชุมชนใหม่ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงการใช้อำนาจของกรม

แผนผังที่ตั้งเมืองศรีสัชนาลัย
และตำแหน่งโบราณสถาน
ที่มา: กรมศิลปากร,
จดหมายเหตุการอนุรักษ์
เมืองโบราณศรีสัชนาลัย
(กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี
กรมศิลปากร, 2533), 156.

ศิลปากรที่มีเหนือเขตที่ดินโบราณสถานและกระบวนการทางกฎหมายตาม
พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติ พ.ศ. 2504 โดยมิได้พิจารณาผลการศึกษารอบด้านทุกมิติ
และคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน จึงควรมีการปรับปรุงแก้ไข
กระบวนการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานในอนาคตต่อไป

คำสำคัญ: เขตที่ดินโบราณสถาน, กรมศิลปากร, อุทยานประวัติศาสตร์

Abstract

This article aims to discuss the processes and results caused by the Fine Arts Department's boundary announcement of Si Satchanalai historical park in 1988. The research draws upon documents of the historical park project, master plans, related

laws, and interviews with residents in Si Satchanalai historical park area. The research on a community in Si Satchanalai historical park conducted by a master plan committee proposed that the Fine Arts Department should prioritize each area of the ancient monuments compound to be protected. Therefore, it was unnecessary to announce the whole ancient monuments compound as one. However, the Fine Arts Department announced the boundary that covered the entire area of 28,217 rai, which directly impacted building construction in ancient monuments compound and land mortgage. Furthermore, the announcement forced Yom riverside communities to change their way of life and another community nearby the ancient monuments to relocate. These incidents indicated the power over ancient monuments compound of the Fine Arts Department and legal processes according to an Act on Ancient Monuments, Antiques, Objects of Art and National Museums 1961 without consideration of the research results from every aspect and concern about stakeholders. Accordingly, it is important to reconsider the announcement processes of ancient monuments in the future.

Keywords: ancient monuments compound, Fine Arts Department, historical park

บทนำ

เมืองศรีสัชนาลัย ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ราบฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยม อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีแนวภูเขาทอดยาวต่อเนื่องกันจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปยังทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง ได้แก่ เขาพระศรี เขาเรียง เขาสุวรรณคีรี เขาพนมเพลิง เขาพระบาท เขาอินทร์ และเขาสี่ล้าน ลักษณะผังเมืองศรีสัชนาลัยเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวขนานตามแนวของแม่น้ำยม มีกำแพงเมือง คูน้ำ คันดินล้อมรอบ ยกเว้นทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือที่มีกำแพงเมืองชั้นเดียวเพราะอยู่ติดกับแม่น้ำยม และมียอดเขาสุวรรณคีรีและเขาพนมเพลิงอยู่ภายในกำแพงเมือง

ตำแหน่งของเมืองศรีสัชนาลัยถูกสร้างขึ้นทางด้านทิศตะวันตกของเมือง
เซลียง ซึ่งเป็นเมืองโบราณในสมัยที่ได้รับอิทธิพลเขมรตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษ
ที่ 16 เป็นต้นมา ดังพบหลักฐานปราสาทศิลาแลงวัดเจ้าจันทร์ ยอดซุ้มประตู
รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเซลียง ซึ่งได้รับอิทธิพล
จากศิลปะเขมร และร่องรอยการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เตาทุเรียงบ้านป่ายาง
และบ้านเกาะน้อย¹ เมื่อเข้าสู่สมัยสุโขทัยได้มีการขยายพื้นที่มาสร้างเมือง
ศรีสัชนาลัยเพื่อรองรับการพัฒนาเป็นรัฐ และเพิ่มพูนความสำคัญทางการเมือง
ในฐานะเมืองคู่กับเมืองสุโขทัย และยังเป็นเมืองสำคัญบนเส้นทางคมนาคม
ระหว่างล้านนาและหัวเมืองทางตะวันออก รวมไปถึงกรุงศรีอยุธยาด้วย²
โดยเมืองศรีสัชนาลัยได้กลายเป็นแหล่งผลิตสังคโลกที่มีเทคนิคการผลิตและ
คุณภาพทัดเทียมกับเครื่องถ้วยจีนในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-22 จนสามารถ
ส่งออกเป็นสินค้าไปยังแต่ละเมืองผ่านการเดินทางภาคพื้นทวีป เช่น เมือง
ทุ่งยั้ง เมืองฝาง เมืองตรอน (ในเขตจังหวัดอุดรดิตถ์) เมืองน่าน เมืองอุตรดิตถ์
เมืองตาก และข้ามไปยังเมืองมะริด เมืองตะนาวศรี และเมืองมะละแหม่ง
ออกไปสู่อินเดีย หรือจะเป็นการเดินทางภาคพื้นสมุทร ทั้งรูปแบบการค้า
เลียบชายฝั่งตามเมืองสำคัญที่ตั้งอยู่ริมทะเล และการค้าสำเภาในทะเลจีนใต้
และหมู่เกาะ เช่น ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และญี่ปุ่น³

ความสำคัญของเมืองศรีสัชนาลัยทั้งในด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ
และสังคม ปรากฏผ่านหลักฐานร่องรอยของโบราณสถานจำนวนมาก ทั้งในและ
นอกเขตกำแพงเมือง รวมไปถึงตามแนวแม่น้ำยม ใน พ.ศ. 2478 กรมศิลปากร
ได้จัดทำบัญชีโบราณสถานของเมืองศรีสัชนาลัยจำนวน 34 แห่ง ที่ตั้งกระจายตัว

ร่องรอยของเตาทุเรียง
บ้านเกาะน้อยที่ใช้ผลิต
เครื่องปั้นดินเผา สินค้า
ส่งออกสำคัญของเมือง
ศรีสัชนาลัย

ทั้งในและนอกเขตกำแพงเมือง ประกอบไปด้วยวัด ศาลหลักเมือง ภูเขา พระราชวัง และแหล่งเตาสังคโลก⁴ หลังจากนั้นได้มีการส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปดูแลรักษา ถากถางพื้นที่ป่า และบูรณะโบราณสถาน ตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2496-2500⁵ ต่อเนื่องไปจนถึงโครงการปรับปรุงบูรณะโบราณสถานเมืองสุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ของกรมศิลปากร ใน พ.ศ. 2508-2512⁶ แต่ด้วยปัญหาการลักลอบขุดค้นโบราณสถานและงบประมาณที่จำกัดในการดำเนินงานแต่ละปี โบราณสถานในเมืองศรีสัชนาลัย จึงทรุดโทรมลงเป็นอย่างมาก

จนกระทั่งกรมศิลปากรได้ผลักดันให้เกิดโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยใน พ.ศ. 2525 เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานเมืองศรีสัชนาลัย ให้กลายเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ โดยมีคณะทำงานจากกรมศิลปากร สถาบันการศึกษา และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันจัดทำแผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ควบคู่ไปกับการขุดแต่งบูรณะโบราณสถาน และปรับปรุงพื้นที่และระบบสาธารณูปโภค จนใน พ.ศ. 2531 กรมศิลปากรได้ประกาศเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จำนวน 28,217 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่เมืองศรีสัชนาลัยทั้งในและนอกเขตกำแพงเมืองทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยม รวมไปถึงพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำยม⁷ และมีพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยอย่างเป็นทางการในวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2533 ต่อมาเมืองศรีสัชนาลัยได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลก (World Heritage) ในนาม “เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” ใน พ.ศ. 2534

เขตที่ดินโบราณสถาน
อุทยานประวัติศาสตร์
ศรีสัชนาลัย จำนวน
28,217 ไร่
ที่มา: เส้นขอบเขตกำหนด
จาก “ประกาศกรมศิลปากร
เรื่อง กำหนดเขตที่ดิน
โบราณสถาน,”
ราชกิจจานุเบกษา
เล่ม 105, ตอนที่ 57
(12 เมษายน 2531):
2477.

ที่มาของการกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน

“โบราณสถาน หมายความว่า อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลป ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี” (มาตรา 4)

เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถานให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ ให้อธิบดีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนโบราณสถานใด ๆ ตามที่อธิบดีเห็นสมควรได้ และให้มีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของโบราณสถาน โดยให้ถือว่าเป็นโบราณสถานด้วยก็ได้ ประกาศดังกล่าวนี้ อธิบดีจะเพิกถอนหรือแก้ไขเพิ่มเติมก็ได้ กระทำได้โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

การขึ้นทะเบียนโบราณสถานตามความในวรรคก่อน ถ้าโบราณสถานนั้นมีเจ้าของหรือมีผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ให้อธิบดีแจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทราบ ถ้าเจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่พอใจ ก็ให้มีสิทธิร้องต่อศาลภายในกำหนดสามสิบวันนับแต่วันที่อธิบดีแจ้งให้ทราบ ขอให้ศาลมีคำสั่งให้อธิบดีระงับการขึ้นทะเบียนและหรือการกำหนดเขตที่ดินให้เป็นโบราณสถานแล้วแต่กรณีได้ ถ้าเจ้าของหรือผู้ครอบครองมิได้ร้องขอต่อศาล หรือศาลมีคำสั่งคดีถึงที่สุด ให้ยกคำร้องขอของเจ้าของหรือผู้ครอบครอง ให้อธิบดีดำเนินการขึ้นทะเบียนได้ (มาตรา 7)

การกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานเกิดขึ้นครั้งแรกโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ที่มาของการให้อำนาจอธิบดีกรมศิลปากรสามารถกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานและที่ดินอื่นที่เห็นสมควรให้เป็นโบราณสถาน มีสาเหตุมาจากเมื่อเกิดปัญหาการบุกรุกที่ดินโบราณสถาน กรมศิลปากรไม่สามารถชี้ชัดได้ว่าเขตของโบราณสถานมีขนาดเท่าใด ดังนั้นจึงมีการกำหนดอย่างชัดเจนว่า ทั้งเขตที่ดินโบราณสถานและที่ดินที่เกี่ยวข้อง “ให้ถือว่าเป็นโบราณสถานด้วยก็ได้”⁹ ผลจากการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานนำมาสู่ข้อกำหนดการใช้งานพื้นที่โบราณสถานและบทกำหนดโทษ โดยผู้เขียนจะอ้างอิงข้อมูลจากพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 308

พ.ศ. 2515 เท่านั้น เนื่องจากช่วงระยะเวลาที่กรมศิลปากรประกาศเขตที่ดิน โบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยอยู่ภายใต้การใช้กฎหมาย 2 ฉบับดังกล่าว มีรายละเอียดดังนี้

1. ผู้ใดที่ทำให้โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนเกิดความเสียหาย ถูกทำลาย ถูกทำให้เสื่อมค่า หรือทำให้ไร้ประโยชน์ซึ่งโบราณสถาน มีโทษจำคุกไม่เกิน 6 ปี หรือปรับไม่เกิน 12,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

2. การกำหนดไม่ให้มีการซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลง หรือขุดค้น สิ่งใดในบริเวณพื้นที่โบราณสถาน เว้นแต่จะได้รับคำสั่งหรือการอนุญาตเป็น หนังสือจากอธิบดีกรมศิลปากร ถ้ามีการกำหนดเงื่อนไขไว้จะต้องปฏิบัติตาม เงื่อนไขดังกล่าวด้วย หากฝ่าฝืนมีโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 2,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

3. โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนในกรณีที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครอง โดยชอบด้วยกฎหมาย หากโบราณสถานเกิดการชำรุด หักพัง หรือเสียหาย ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแจ้งการชำรุด หักพัง เสียหาย เป็นหนังสือไปยัง อธิบดีกรมศิลปากรภายใน 30 วัน หากฝ่าฝืนมีโทษจำคุกไม่เกิน 1 เดือน หรือปรับไม่เกิน 1,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

4. การโอนกรรมสิทธิ์โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียน ผู้โอนจะต้องแจ้ง รายละเอียดการโอนเป็นหนังสือไปยังอธิบดีกรมศิลปากรภายใน 30 วัน และ กรณีเป็นผู้ที่ได้รับกรรมสิทธิ์โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนโดยทางมรดกหรือทาง พินัยกรรม ก็จะต้องแจ้งอธิบดีกรมศิลปากรภายใน 60 วัน หากฝ่าฝืนมีโทษ จำคุกไม่เกิน 1 เดือน หรือปรับไม่เกิน 1,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

5. การห้ามไม่ให้มีการก่อสร้างอาคารภายในเขตที่ดินโบราณสถาน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีกรมศิลปากร และในกรณีที่มีการ ก่อสร้างอาคารโดยไม่ได้รับอนุญาต อธิบดีสามารถสั่งระงับการก่อสร้างและ ให้อพยพถอนอาคารหรือส่วนของอาคารได้¹⁰ ส่วนโทษทั้งทางแพ่งและทางอาญา โดยทางอาญาระบุว่า กรณีที่ขัดขึ้นไม่ระงับการก่อสร้างหรือถอนอาคารตาม คำสั่งอธิบดีกรมศิลปากร จะมีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน หากไม่ผิด หรือข้อแก้ตัวอันสมควร จะมีโทษจำคุกไม่เกิน 10 วัน หรือปรับไม่เกิน 500 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ส่วนทางแพ่งกำหนดไว้ว่า กรณีที่ขัดขึ้นไม่ระงับการก่อสร้าง หรือถอนอาคาร อธิบดีกรมศิลปากรสามารถรื้อถอนอาคารหรือส่วนของ อาคารนั้นได้ โดยเจ้าของ ผู้ครอบครอง หรือผู้ก่อสร้างไม่มีสิทธิเรียกร้อง ค่าเสียหายหรือดำเนินคดีกับผู้รื้อถอน ไม่ว่าด้วยประการใดทั้งสิ้น และสัมภาระ

ที่รื้อถอนหากเจ้าของไม่ขนย้ายออกไปจากเขตโบราณสถาน อธิบดีกรมศิลปากรสามารถจัดการขายทอดตลาดสัมภาระนั้นได้¹¹ นับเป็นการควบคุมและรักษาสภาพแวดล้อมของโบราณสถานไม่ให้ถูกทำลายจากการก่อสร้างอาคารประเภทต่าง ๆ และการประกอบกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อมรดกที่เป็นพิษกับโบราณสถาน การบดบังทัศนียภาพและคุณค่าของโบราณสถาน ทำให้กรมศิลปากรยังคงรักษาสภาพภูมิทัศน์โดยรอบพื้นที่โบราณสถานได้ พร้อมทั้งสามารถปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามและร่มรื่นเพื่อเพิ่มคุณค่าของโบราณสถานมากยิ่งขึ้น¹²

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยกับเขตที่ดินโบราณสถาน 28,217 ไร่

การประกาศกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ใน พ.ศ. 2531 ขนาดพื้นที่ 28,217 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ฝั่งตะวันตกและตะวันออกของแม่น้ำยม และซ้อนทับพื้นที่ชุมชน 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลศรีสัชนาลัย ตำบลท่าชัย ตำบลหนองอ้อ และตำบลสารจิต อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายใต้โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ของกรมศิลปากร จึงควรมีการอธิบายถึงแนวคิด ที่มา และผลที่เกิดขึ้นจากการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

จุดเริ่มต้นของการพิจารณาขอบเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยปรากฏในรายงานการศึกษาวิจัยเบื้องต้น การศึกษาสภาพทางกายภาพของชุมชนในพื้นที่โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยของชนัญ วงศ์วิภาค อาจารย์ประจำภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งเป็นคณะกรรมการดำเนินการจัดทำแผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย (พ.ศ. 2526–2529)¹³ นับเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยขั้นแรกก่อนที่จะไปดำเนินการจัดทำแผนแม่บท โดยได้เริ่มต้นศึกษาข้อมูลสภาพทางกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่ที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ เพื่อนำมารวบรวมและกำหนดเป็นนโยบายการดำเนินงานในแผนแม่บท ครอบคลุมพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลหนองอ้อ ตำบลท่าชัย และตำบลศรีสัชนาลัย มีประชากรทั้งสิ้น 20,841 คน ประมาณ 3,127 ครัวครัว¹⁴ โดยมีการจัดระดับความสำคัญของ

พื้นที่ และศึกษาความจำเป็นและความเป็นไปได้ในการประกาศเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ ภายใต้การคำนวณจากประเด็นความสำคัญและค่าน้ำหนักคะแนน เรียงลำดับจากมากไปน้อยดังนี้ ความสำคัญของโบราณสถาน (5) สภาพชุมชน (4.5) กรรมสิทธิ์ที่ดิน (4) ราคาที่ดิน (3) และการใช้ประโยชน์ที่ดิน (2) ซึ่งแบ่งพื้นที่ชุมชนในโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ออกเป็น 13 บริเวณ¹⁵ ได้แก่

1. พื้นที่โบราณสถานเขตกำแพงเมืองศรีสัชนาลัย พื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และพื้นที่หมู่บ้านพระปรารักษ์
2. พื้นที่บริเวณเตาทุเรียง บ้านเกา่น้อย
3. พื้นที่บริเวณเตาทุเรียง บ้านป่ายาง
4. พื้นที่โบราณสถานด้านทิศเหนือ เมืองศรีสัชนาลัย
5. พื้นที่โบราณสถานด้านทิศใต้ เมืองศรีสัชนาลัย
6. พื้นที่โบราณสถานเขาพระศรีและเขาหมาแหงน
7. พื้นที่โบราณสถานฝั่งตะวันออกของลำน้ำยม พื้นที่หมู่บ้าน

แก่งหลวง และพื้นที่ดอยฮิบู

8. พื้นที่เกษตรกรรมบ้านท่ามะเกลือ
9. พื้นที่เกษตรกรรมวัดเชิงคีรี บ้านเมืองเก่า
10. พื้นที่หมู่บ้านปากกล้วย
11. พื้นที่เกษตรกรรมระหว่างหมู่บ้านเกา่น้อย และหมู่บ้านป่ายาง
12. พื้นที่เกษตรกรรมหมู่บ้านปากกล้วย
13. พื้นที่เขานางนอน

ผลจากการคำนวณระดับความสำคัญของพื้นที่และความเป็นไปได้ในการประกาศเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยของพื้นที่ตำบลหนองอ้อ ตำบลท่าชัย และตำบลศรีสัชนาลัยนั้น ชนัญ วงศ์วิภาคได้เสนอให้จัดแบ่งพื้นที่เป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์และพื้นที่ต่อเนื่อง มากกว่าจะประกาศเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ทั้งหมด เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางส่งเสริมและควบคุมการพัฒนาชุมชนในพื้นที่โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยอย่างเหมาะสมในแผนแม่บท โดยสามารถจัดแบ่งพื้นที่ได้เป็น 5 ประเภท¹⁶ ดังนี้

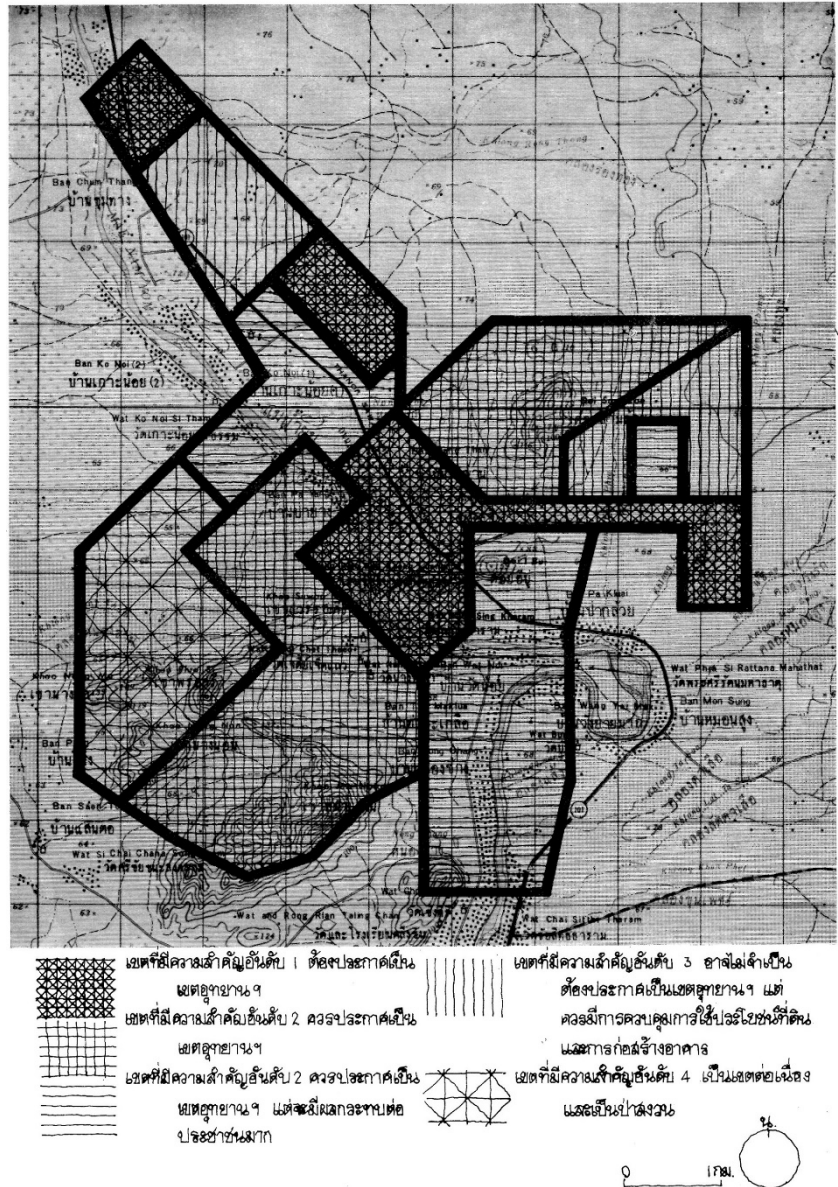
1. เขตที่มีความสำคัญอันดับ 1 ต้องประกาศเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์
2. เขตที่มีความสำคัญอันดับ 2 ควรประกาศเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์

3. เขตที่มีความสำคัญอันดับ 2 ควรประกาศเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ แต่จะมีผลกระทบต่อประชาชนมาก

4. เขตที่มีความสำคัญอันดับ 3 อาจไม่จำเป็นต้องประกาศเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ แต่ควรมีการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินและการก่อสร้างอาคาร

5. เขตที่มีความสำคัญอันดับ 4 เขตต่อเนื่องและเป็นป่าสงวน

การกำหนดระดับความสำคัญและความเป็นไปได้ในการประกาศเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยจากการศึกษาวิจัยของ
 ชนัญ วงศ์วิภาค
 ที่มา: กรมศิลปากร,
 รายงานทางวิชาการ
 เพื่อพิจารณาประกอบการ
 จัดทำแผนแม่บทโครงการ
 อุทยานประวัติศาสตร์
 ศรีสัชนาลัย เล่ม 2
 (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี
 กรมศิลปากร, 2533), 84.

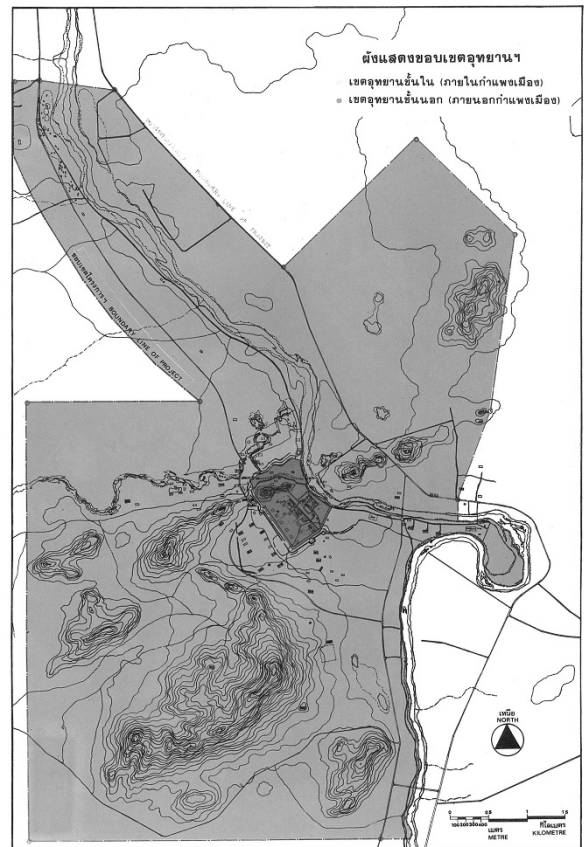
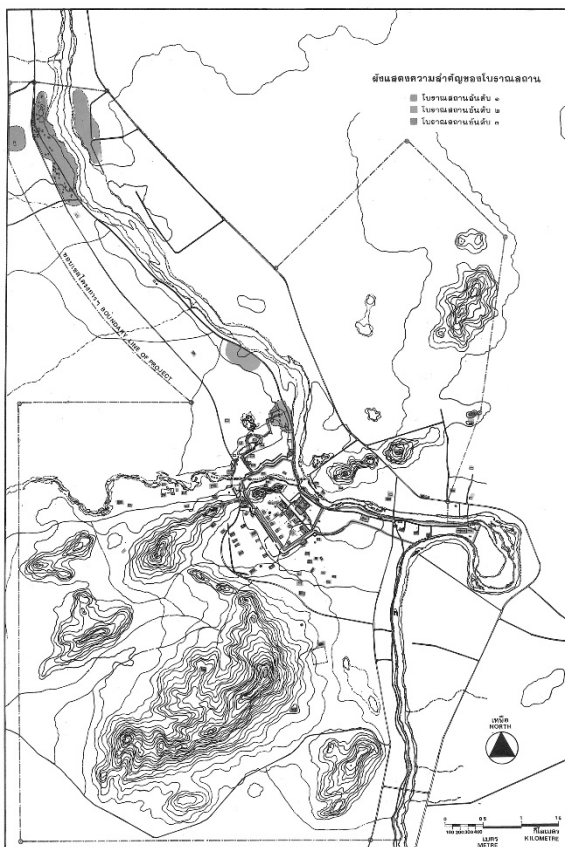
แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเข้าสู่กระบวนการจัดทำแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยโดยกรมศิลปากร ซึ่งจะนำข้อมูลการศึกษาวิจัยทางวิชาการของผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาที่เป็นคณะกรรมการดำเนินการจัดทำแผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย (พ.ศ. 2526-2529) มารวบรวมและจัดทำเป็นแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย (พ.ศ. 2530-2539)¹⁷ โดยมีจำนวนแผนงานทั้งหมด 8 แผน ได้แก่ แผนงานศึกษาค้นคว้าด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี, แผนงานขุดแต่งและอนุรักษ์โบราณสถาน, แผนงานอนุรักษ์และพัฒนาด้านภูมิสถาปัตยกรรม, แผนการใช้ที่ดินและการควบคุม, แผนงานพัฒนาชุมชนและส่งเสริมรายได้, แผนงานพัฒนาสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และงานการก่อสร้างอาคาร, แผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและการบริการ และแผนพัฒนาบุคลากรและอัตรากำลัง¹⁸ นั้น ในแผนงานอนุรักษ์และพัฒนาด้านภูมิสถาปัตยกรรมได้กล่าวถึงขอบเขตอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จำนวน 28,217 ไร่ ตรงกันกับที่กรมศิลปากรประกาศกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยใน พ.ศ. 2531 ครอบคลุมพื้นที่ 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลศรีสัชนาลัย ตำบลท่าชัย ตำบลหนองอ้อ และตำบลสารจิต ซึ่งมีขนาดพื้นที่ใหญ่กว่าที่ชนัญวงศ์วิภาคได้ดำเนินการศึกษาวิจัยชุมชนในพื้นที่โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยในกระบวนการศึกษาวิจัยขั้นแรก ทั้งนี้กรมศิลปากรได้พิจารณาว่าการกระจายตัวของโบราณสถานและแหล่งโบราณคดี รวมไปถึงข้อเสนอแนะแนวทางการควบคุมการใช้ที่ดินของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยในอนาคต ทำให้ต้องประกาศเขตที่ดินโบราณสถานครอบคลุมพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง เพื่ออนุรักษ์ความบริสุทธิ์ของเมืองศรีสัชนาลัยให้คงสภาพไว้ได้ทั้งหมด โดยการดูแลพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กว่า 20,000 ไร่ ซึ่งประกอบไปด้วยโบราณสถาน ภูเขา แม่น้ำ ป่าไม้ พื้นที่เกษตรกรรม หนองน้ำ กรมศิลปากรจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการปกครอง กรมป่าไม้ กรมที่ดิน กรมธนารักษ์ กรมชลประทาน และสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร ฯลฯ จึงจะสามารถรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่ตลอดไปได้¹⁹

การประกาศเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยให้มีพื้นที่ขนาดใหญ่ตามความเห็นของกรมศิลปากร เพื่อดูแลรักษาไม่ให้โบราณสถานถูกทำลาย สอดคล้องกันกับวัตถุประสงค์โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยที่ต้องการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานในเมืองศรีสัชนาลัย

แผนผังแสดงตำแหน่ง
และลำดับความสำคัญของ
โบราณสถานกับเขตที่ดิน
ที่ประกาศเป็นโบราณสถาน
อุทยานประวัติศาสตร์
ศรีสัชนาลัยในแผนแม่บท
อุทยานประวัติศาสตร์
ศรีสัชนาลัย

(พ.ศ. 2530-2539)
ที่มา: กรมศิลปากร,
แผนแม่บทอุทยาน
ประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี
กรมศิลปากร, 2533), 25,
52.

ไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และอารยธรรมของมนุษยชาติ และยังคง
ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ให้มีบรรยากาศเป็นชุมชนโบราณ²⁰ อาจกล่าว
ได้ว่าการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่กรม
ศิลปากรใช้บริหารจัดการโบราณสถานและพื้นที่ ซึ่งจะเกิดประโยชน์กับกรม
ศิลปากรอย่างมากทั้งในด้านการพัฒนา ควบคุมพื้นที่และบรรยากาศของ
โบราณสถาน และการใช้อำนาจทางกฎหมายเหนือพื้นที่ดังกล่าวตาม
พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติ พ.ศ. 2504 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงระเบียบกรม
ศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528²¹ จากลักษณะการ
ดำเนินงานดังกล่าวของกรมศิลปากรจะนำไปสู่ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้คน
และพื้นที่ในอำเภอศรีสัชนาลัยดังจะกล่าวถึงในประเด็นต่อไป

มูลเหตุสำคัญประการหนึ่งที่กรมศิลปากรจำเป็นต้องเร่งกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยนั้น สันนิษฐานว่าสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2529 นายบดินทร์ โกศะโยดม และนายนพพร ประพิมพ์พันธ์ ได้เข้าไปครอบครองที่ดินและขุดทำลายแนวกำแพงเมืองเชลียง โดยนายบดินทร์ โกศะโยดม ได้ก่อสร้างอาคารและห้องน้ำบนแนวกำแพงเมืองเชลียงเพื่อทำร้านค้าชื่อ เมืองโบราณ ส่วนนายนพพร ประพิมพ์พันธ์ ได้ก่อสร้างร้านอาหารเป็นบ้านไม้ขนาดใหญ่ 2 ชั้น และบ้านพักแบบบังกะโลจำนวน 10 หลัง โดยบ้านพักถึง 3 หลังได้คร่อมทับลงไปบนแนวกำแพงเมืองเชลียง พร้อมทั้งรื้อซากแนวกำแพงเมืองเชลียงทั้งหมดเพื่อปรับที่ดินทำสวนหย่อมทางเดินเท้า น้ำตกจำลอง และซุ้มนั่งพัก อีกทั้งยังนำศิลาแลงที่เป็นวัสดุในการก่อสร้างกำแพงเมืองมาใช้ทำเป็นทางเดินลงสู่แม่น้ำยมและนำไปประดับตกแต่งซุ้มนั่งพัก โดยเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรที่ปฏิบัติงานในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยได้แจ้งและตักเตือนไม่ให้ทั้ง 2 คนบุกรุกทำลายโบราณสถาน จนใน พ.ศ. 2531 อธิบดีกรมศิลปากรจึงได้ทำหนังสือมอบอำนาจให้เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรไปแจ้งความต่อพนักงานสอบสวนสถานีตำรวจภูธรอำเภอศรีสัชนาลัย กล่าวหาว่าทั้ง 2 คนทำลายโบราณสถานและบุกรุกเขตที่ดินโบราณสถาน ผลจากการดำเนินคดี ศาลจังหวัดสวรรคโลกวินิจฉัยว่า นายบดินทร์ โกศะโยดม และนายนพพร ประพิมพ์พันธ์ ได้รื้อถอนทำลายกำแพงเมืองเชลียงจริง แต่ใน ความผิดฐานบุกรุกที่ดินเขตโบราณสถานนั้น ศาลวินิจฉัยว่าไม่มีความผิด เนื่องจากกำแพงเมืองเชลียงที่ทั้ง 2 คนบุกรุกนั้นยังไม่ถูกประกาศเป็นเขตที่ดินโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 การประกาศเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยที่ครอบคลุมกำแพงเมืองเชลียงนั้นเพิ่งถูกประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อ พ.ศ. 2531 และทั้ง 2 คนได้เข้าครอบครองที่ดินโดยซื้อมาจากเจ้าของเดิมซึ่งชอบด้วยกฎหมาย ศาลจึงสามารถลงโทษได้เพียงความผิดการทำลายโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ซึ่งมีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 308 มีผลให้จำคุกคนละ 1 ปี²² จากเหตุการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้น จะเห็นได้ว่าเมื่อยังไม่มีการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ทำให้กรมศิลปากรสามารถเอาผิดทางกฎหมายกับผู้ทำลายโบราณสถานและบุกรุกเขตที่ดินโบราณสถานได้เพียง

ข้อหาเดียวเท่านั้น ดังนั้นการกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานของกรมศิลปากร จึงเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งที่กรมศิลปากรใช้ควบคุมและดูแลพื้นที่ โบราณสถานไม่ให้ถูกบุกรุกทำลาย และยังจะสามารถใช้อำนาจทางกฎหมาย เหนือเขตที่ดินโบราณสถานดังกล่าวไปกำหนดแนวทางการปฏิบัติและนโยบาย การอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานอีกด้วย

ผลจากการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ ศรีสัชนาลัย

ภายหลังกรมศิลปากรประกาศเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ ศรีสัชนาลัยใน พ.ศ. 2531 อธิบดีกรมศิลปากรจึงมีอำนาจตามพระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ในการกำหนดแนวทางและข้อปฏิบัติการใช้งานเขตที่ดินโบราณสถานและการ ก่อสร้างอาคาร จากข้อกำหนดดังกล่าวส่งผลกระทบต่อผู้คน วิถีชีวิต และพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยในหลากหลายแง่มุม ซึ่งผู้เขียนจะ ได้นำเสนอเบื้องต้น โดยอ้างอิงจากการเก็บข้อมูลพื้นที่บางส่วนของเขตที่ดิน โบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. ข้อจำกัดการก่อสร้างในเขตที่ดินโบราณสถานและการเป็นเจ้าของ กรรมสิทธิ์

เนื่องจากข้อกำหนดในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำหนดว่า เขตที่ดินโบราณสถานให้นับเป็น โบราณสถานด้วย ดังนั้นพื้นที่ตั้งอาคารบ้านเรือนหรือสิ่งก่อสร้างใด ๆ ก็ตาม ที่อยู่ในเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยจะถูกกำหนดให้ เป็นโบราณสถานเช่นกัน ถึงแม้ว่าพื้นที่ดังกล่าวจะมีหรือไม่มีร่องรอยของซาก โบราณสถานก็ตาม หากผู้ใดต้องการจะปรับปรุงซ่อมแซมหรือสร้างสิ่งก่อสร้าง ในพื้นที่ดังกล่าว ตามกฎหมายพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแล้ว จำเป็นต้องดำเนินการขออนุญาต จากกรมศิลปากร ซึ่งอธิบดีกรมศิลปากรจะเป็นผู้พิจารณา โดยในกรณีที่ไม่ได้ ขออนุญาต อาจถูกสั่งระงับการก่อสร้างและรื้อถอนสิ่งก่อสร้างได้

จากกระบวนการขออนุญาตดังกล่าวจึงเกิดผลกระทบโดยตรงกับคน ที่มีความจำเป็นต้องการก่อสร้างในเขตที่ดินโบราณสถาน จากคำบอกเล่า

ของผู้คนในพื้นที่เขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า การซ่อมแซมบ้านพักอาศัยหรือการก่อสร้างใหม่ทดแทนหลังเดิม มักจะได้รับการอนุญาตให้ดำเนินการ แต่หากเป็นการก่อสร้างเพิ่มเติมจากหลังเดิม หรือการก่อสร้างร้านอาหารและโรงแรมขึ้นใหม่ในพื้นที่มักจะได้ไม่รับการอนุญาต จนนำมาสู่ปัญหาความขัดแย้งเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ผู้คนในพื้นที่เป็นเจ้าของที่ดิน แต่ไม่สามารถดำเนินการก่อสร้างได้²³ เนื่องจากขัดกับข้อกำหนดในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ถึงแม้ว่ากฎหมายจะเปิดช่องทางให้ประชาชนสามารถร้องต่อศาลเพื่อระงับการขึ้นทะเบียนหรือกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานได้ แต่เมื่อผู้คนในพื้นที่ได้ยื่นคำร้องต่อศาลถึงการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ว่าเป็นการประกาศที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ศาลได้พิจารณาและตัดสินว่าเขตที่ดินโบราณสถานดังกล่าวชอบด้วยกฎหมายแล้ว²⁴

นอกจากนั้นการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินแต่กลับไม่สามารถนำเอาที่ดินของตนเองไปจำนองได้ กลายเป็นประเด็นความขัดแย้งครั้งสำคัญระหว่างอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยและผู้คนในพื้นที่ กล่าวคือช่วงประมาณ พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา ผู้คนในชุมชนบริเวณอำเภอศรีสัชนาลัยส่วนหนึ่งนิยมไปทำงานที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย อิรัก และลิเบีย²⁵ ซึ่งการไปทำงานต่างประเทศนั้นจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมากในการเดินทางและวางหลักทรัพย์ค้ำประกัน ผู้คนจึงนิยมนำที่ดินของตนเองไปจำนองกับสถาบันการเงิน แต่สถาบันการเงินกลับไม่รับจำนองที่ดินดังกล่าว เนื่องจากที่ดินเหล่านั้นเป็นเขตที่ดินโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้งอย่างรุนแรงมากในพื้นที่ จนมีการกล่าวถึงเหตุการณ์การลักลอบเผาทรัพย์สินของอุทยานประวัติศาสตร์²⁶ อย่างไรก็ตามปัญหาที่ผู้คนในพื้นที่ไม่สามารถจำนองที่ดินของตนเองได้ คงจะเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอีกหลายปัญหาในช่วงเวลาที่มีการดำเนินโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

สิ่งที่เกิดผลกระทบและเห็นได้ชัดมากที่สุดเลย อุทยานประวัติศาสตร์ประกาศเขตที่ดินโบราณสถานทับที่ดินชาวบ้าน ซึ่งที่ชาวบ้านมีหนังสือรับรองการใช้ประโยชน์ในที่ดิน เช่น โฉนด (หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน), น.ส.3 (หนังสือรับรองการทำประโยชน์ในที่ดิน), น.ส.2 (ใบจอง หนังสือแสดงการยอมให้เข้าครอบครองที่ดินชั่วคราว) แต่สถาบันการเงินไม่รับจำนองที่ดินของ

ชาวบ้าน ช่วงนั้นเป็นช่วงที่ชาวบ้านไปทำงานต่างประเทศ อาทิ
ซาอุดีอาระเบีย อิรัก ลิเบีย จำเป็นต้องใช้หลักทรัพย์ไปจำนอง
กับสถาบันการเงินเพื่อเอาเงินไปทำงานต่างประเทศ ก็ทำไม่ได้
เกิดปัญหาอยู่พักใหญ่ ทำให้ชาวบ้านประท้วงอุทยานประวัติศาสตร์
มีการลักลอบเผาทรัพย์สิน ป้อมยามของอุทยานประวัติศาสตร์
พอระยะหนึ่งก็มีการคลายล็อกจากสถาบันการเงิน ชาวบ้านถึงเริ่ม
จำนองที่ดินได้²⁷

ความน่าสนใจของปัญหาความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับการเป็นเจ้าของ
กรรมสิทธิ์ที่ดินและการจำนองที่ดินหลังจากการประกาศเขตที่ดิน
โบราณสถาน กลับมาเกิดขึ้นอีกครั้งในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย โดยใน
พ.ศ. 2559 กรมศิลปากรต้องการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานเมืองพิมาย
ครอบคลุมพื้นที่ 2,658 ไร่ 25 ตารางวา²⁸ ทับบนพื้นที่ของผู้คนในอำเภอพิมาย
จังหวัดนครราชสีมา นับเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงจนนำไปสู่การ
ประท้วง และประกาศคัดค้านการกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานเมืองพิมาย
ตามที่ปรากฏผ่านข่าวทางหนังสือพิมพ์และสื่อออนไลน์²⁹ โดยประเด็นสำคัญ
ที่ผู้คนในพื้นที่มีความกังวล คือการเสียความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินของ
ตนเอง และสถาบันการเงินจะไม่รับจำนองที่ดินที่ถูกประกาศเป็นเขตที่ดิน
โบราณสถาน เช่น สหกรณ์การเกษตรอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
ออกประชุมพื้นที่ชี้แจงไม่รับจำนองที่ดินที่จะประกาศเป็นเขตโบราณสถาน³⁰
ถึงแม้ว่าในภายหลังกรมศิลปากรจะออกมายืนยันว่าการประกาศกำหนดเขต
ที่ดินโบราณสถานเมืองพิมายไม่เกี่ยวข้องกันกับเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน โดยทุกคน
ยังคงเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินเต็มรูปแบบเช่นเดิม แต่ปัญหาสำคัญ
ที่น่าจะเป็นผลกระทบโดยตรงก็คือ การขออนุญาตก่อสร้างอาคารภายในเขต
ที่ดินโบราณสถาน ซึ่งจะมีขั้นตอนการขออนุญาตและเงื่อนไขที่สับสนเนื่องมา
ตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และ
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ถึงแม้ว่าระยะเวลาจะผ่านไปนานถึงเกือบ 30 ปี
ความเหมือนกันของปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
และอุทยานประวัติศาสตร์พิมายสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เชื่อมั่นของ
ผู้คนในพื้นที่ และความไม่ชัดเจนของกระบวนการและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น
หลังจากการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานของกรมศิลปากร

2. วิถีชีวิตริมแม่น้ำยมที่ต้องเปลี่ยนแปลง

ร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในเมืองเซียงและเมืองศรีสขณาชัยที่ตั้งอยู่
ขนานแม่น้ำยม สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของแม่น้ำยมในฐานะที่เป็นแหล่ง
ทรัพยากร และเป็นเส้นทางคมนาคมระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ ตั้งแต่ในอดีตได้เป็น
อย่างดี บริเวณแม่น้ำยมในพื้นที่อำเภอศรีสขณาชัย จังหวัดสุโขทัย ขึ้นชื่อว่า
เป็นแหล่งปลาชุกชุม โดยเฉพาะบริเวณแก่งหลวง ซึ่งเป็นแนวโขดหินธรรมชาติ
ที่พาดผ่านกลางแม่น้ำยมและเกิดกระแสน้ำไหลเชี่ยว ส่งผลให้ปลามักจะมาติด
อยู่บริเวณแนวโขดหิน ผู้คนในอำเภอศรีสขณาชัยและพื้นที่ใกล้เคียงมักจะมา
จับปลากันในฤดูน้ำลด ตั้งแต่ช่วงปลายเดือนตุลาคม โดยปลาจะออกจากพื้นที่
ทุ่งนาและคลองมายังแม่น้ำยมมากที่สุดในรอบปี รวมไปถึงวิถีชีวิตโดยทั่วไปของ
ผู้คนในพื้นที่จะนิยมจักสานไซ ข้อง จู้ ถักแห และเหลาคันเบ็ดออกไปจับปลา
ตามพื้นที่นาหรือในแม่น้ำยมเมื่อว่างจากการทำนาและทำไร่³¹ สอดคล้องกันกับ
ข้อมูลคำบอกเล่าของผู้คนที่เคยเข้าไปจับปลาบริเวณแก่งหลวง ได้กล่าวถึง
วิถีชีวิตของผู้คนริมแม่น้ำยมที่จะชักชวนกันเป็นกลุ่มไปจับปลา และอาศัยอยู่
ชั่วคราวบริเวณแก่งหลวงในช่วงฤดูน้ำลด ชนิดของปลาที่พบในแม่น้ำยม เช่น
ปลาค้าว ปลาคัง ปลาเกด ปลาตะโก ปลาสร้อย ปลาตะเพียน

พอน้ำลด ปลาก็ขึ้นแล้ว ช่วงเดือนนี้ (เดือนตุลาคม) ปลาจะ
เยอะมาก สมัยก่อนเอาเรือพายออกไป พอดะแดงเรือนะ ปลาที่จะ
เข้ามาอยู่ในเรือเลย เมื่อประมาณ 40 ปีก่อน ต่อมาก็ใช้แห สวิง
จับปลา ปลาที่มีนะ ปลาค้าว ปลาคัง ปลาเกด ปลาตะโก ปลาสร้อย
ปลาตะเพียน เยอะมาก นับไม่ถูกหลายชนิด...เวลาไปจับปลาก็ไปนอน
ที่แก่งหลวง หน้าเรือนรับรอง (บ้านพักรับรองของอุทยานประวัติศาสตร์
ศรีสขณาชัย) เป็นที่พักของชาวบ้าน ลักษณะเป็นกระต๊อบ มุงจาก ฟาง
พอมดฤดูปลา น้ำหลากก็กลับบ้านกัน รื้อกระต๊อบไปไว้ที่บ้าน
จะไปนอนอยู่ที่นี่ก็ชักประมาณหลายเดือนอยู่³²

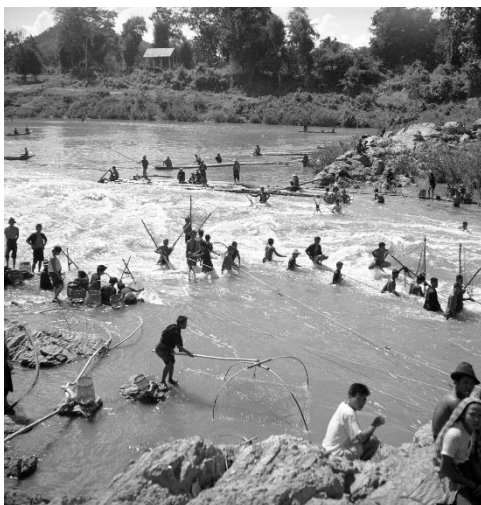
ที่นี่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากร หน้าน้ำลดคนก็จะไปจับปลา
วันหนึ่งได้เป็นกอบเป็นกำ สมัยผมเด็ก ๆ คนจะมาจากทั่วสารทิศ
มาหาปลาที่นี่ เพราะปลาชุกชุมมาก พอน้ำลด ไม่ต้องมีอะไร
มือเปล่า ๆ ก็จับปลาได้ ที่นี่คนก็อพยพมาตามปลา...เมื่อเช้าช่วง
ฤดูแล้ง ก็จะเริ่มประมาณเดือนตุลาคมนี้แหละ พอน้ำลงเห็น
หาดทราย เขาก็จะไปนอนกันที่หาดทรายทั้ง 2 ฝั่ง ใครจะเข้าไป
ซื้อปลาขายปลาก็ไปตรงนั้นเลย จะหาปลากันบริเวณนั้น หาเสร็จ

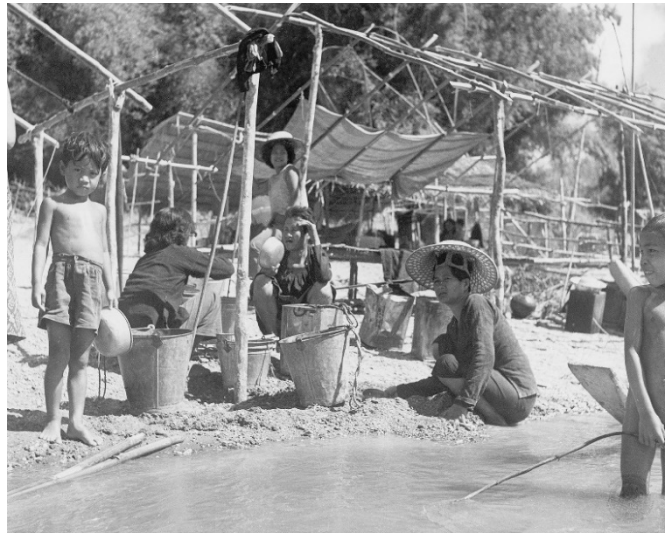
กินนอนที่หาดทราย สาเหตุที่เขาไปนอนกันก็เผื่อว่า วันไหนที่เป็นช่วง ปลาขึ้น เขาก็สามารถทอดกลางคืนได้ ก็เลยไปนอนกันเพื่อความ สะดวก ก็จะนอนกันไปจนถึงรุ่ง ช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน ผมยัง เคยไปนอนเลย สมัยผมเป็นเด็ก พ่อแม่ไปนอน ผมก็ไปนอนหาดทราย พอเช้าเริ่มมา ก็รีบถอนกระต๊อบกลับบ้านกันแล้ว³³

วิถีชีวิตการจับปลาในแม่น้ำยมและการสร้างกระต๊อบสำหรับอยู่อาศัย ชั่วคราวบริเวณแก่งหลวงของผู้คนในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัยและบริเวณใกล้เคียง เพื่อจับปลาในช่วงฤดูน้ำลดนั้น ปรากฏหลักฐานผ่านภาพถ่ายของ ดร. โรเบิร์ต ลาริมอร์ เพนเดิลตัน (Robert Larimore Pendleton) นักธรณีวิทยาชาว อเมริกัน ผู้เข้ามาเป็นที่ปรึกษาของกรมเกษตรและการประมง กระทรวงเกษตรรา- ธิการ ซึ่งมีหน้าที่สำรวจทางธรณีวิทยาในพื้นที่ภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย และได้เดินทางมายังบริเวณแก่งหลวงใน พ.ศ. 2470 โดยได้ถ่ายภาพผู้คน จำนวนมาก ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ลงไปจับปลาบริเวณแก่งหลวง และมีปลา หลากหลายชนิดที่สามารถจับได้จากแม่น้ำยม รวมไปถึงการสร้างกระต๊อบ ชั่วคราวริมแม่น้ำยมของผู้คนที่มาจับปลา นอกจากนั้นยังมีภาพถ่ายของระบิล บุณนาค ที่เคยเดินทางไปแก่งหลวงเมื่อ พ.ศ. 2496 ซึ่งข้อมูลจากภาพถ่าย ดังกล่าวสอดคล้องกับคำบอกเล่าของผู้คนในพื้นที่ ที่กล่าวถึงวิถีชีวิตการจับปลา ของตนเองและครอบครัวในพื้นที่แก่งหลวง แม่น้ำยม และยังสะท้อนให้เห็นถึง ความต่อเนื่องของภูมิปัญญาและวิถีชีวิตริมแม่น้ำยมของผู้คนในพื้นที่อำเภอ ศรีสัชนาลัยและบริเวณใกล้เคียงที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ในอดีต รวมไปถึง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในแม่น้ำยมได้เป็นอย่างดี

วิถีชีวิตการจับปลาและ ปลาที่พบในแม่น้ำยมบริเวณ แก่งหลวง

ที่มา: UWM LIBRARIES
DIGITAL COLLECTIONS,
University of Wisconsin-
Milwaukee, United
States

การสร้างกระต๊อบชั่วคราว
ริมแม่น้ำยมบริเวณ
แก่งหลวงของผู้นในพื้นที
อำเภอศรีสขนาลัยและ
บริเวณใกล้เคียง
ที่มา: “แก่งหลวง อำเภอ
ศรีสขนาลัย,” ภาพถ่าย
ส่วนบุคคล, ภ.สป
2.002.4/32 สำนักหอ
จดหมายเหตุแห่งชาติ.

ตั้งแต่ช่วงประมาณ พ.ศ. 2532-2533 ต่อเนื่องไปจนถึงช่วงที่อุทยาน
ประวัติศาสตร์ศรีสขนาลัยได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลกใน พ.ศ. 2534
อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสขนาลัยก็เริ่มจำกัดการใช้งานพื้นที่บริเวณแก่งหลวง
และหาดทรายด้านหน้าเรือนรับรองของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสขนาลัย
โดยผู้นในพื้นทียังคงสามารถเข้าไปจับปลาในบริเวณดังกล่าวได้อยู่ แต่จะไม่
สามารถไปนอนค้างหรือสร้างกระต๊อบชั่วคราวได้ สืบเนื่องจากเหตุผลว่าอาจ
ทำให้ทัศนียภาพบริเวณอาคารสำนักงานและเรือนรับรองไม่สวยงาม³⁴ แต่หาก
ย้อนกลับไปในช่วงเริ่มต้นการดำเนินงานโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีส-
นาลัย ได้มีการก่อสร้างอาคารสำนักงานและอาคารเรือนรับรองของอุทยาน
ประวัติศาสตร์ศรีสขนาลัยบริเวณใกล้เคียงกับแก่งหลวง ซึ่งมีคำอธิบายว่า
อาคารสำนักงานดังกล่าวเป็นอาคารถาวรที่ไม่มีผลกระทบต่อทัศนียภาพมากนัก
มีรูปทรงเรียบง่าย และตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ไม่บดบังโบราณสถาน³⁵ แต่หากนำ
อาคารดังกล่าวไปเปรียบเทียบกับกระต๊อบชั่วคราวแล้วนั้น ยังคงเป็นคำถามที่
น่าสนใจในการตีความถึงลักษณะการก่อสร้างอาคารที่สามารถกระทำได้และ
กระทำไม่ได้ในเขตที่ดินโบราณสถาน จึงอาจกล่าวได้ว่า การประกาศกำหนด
เขตที่ดินโบราณสถานซึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินงานโครงการอุทยาน
ประวัติศาสตร์ศรีสขนาลัยนั้น ต่างช่วยยืนยันถึงอำนาจในการบริหารจัดการ
พื้นที่ใช้สอย และการกำหนดหน้าที่การใช้งานของพื้นที่ว่า สามารถดำเนินการ
สิ่งใดได้บ้างในเขตที่ดินโบราณสถานของกรมศิลปากร จากประเด็นดังกล่าว
แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้นริมแม่น้ำยมจากการดำเนินงาน

โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสขาลัย นำมาซึ่งข้อจำกัดในการจับปลา ซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้คนในชุมชนที่สืบทอดต่อเนื่องมาตั้งแต่ในอดีต แต่อย่างไรก็ตามจุดเปลี่ยนสำคัญอีกประการหนึ่ง คือการสร้างประตูระบายน้ำแม่่น้ำยม (บ้านหาดสะพานจันทร์) อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ใน พ.ศ. 2547 ทำให้จำนวนปลาในแม่่น้ำยมลดลงไปอย่างมาก และพื้นที่หาดทรายบริเวณแก่งหลวงหายไป³⁶ ตามนโยบายการกักเก็บและระบายน้ำในแต่ละช่วงเวลาของกรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งไม่สอดคล้องกันกับฤดูกาลจับปลาของผู้คนในพื้นที่ริมแม่่น้ำยม

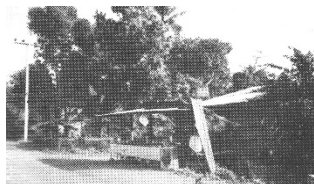
3. การย้ายชุมชนที่เกิดขวางโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ออกจากพื้นที่

พัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเริ่มต้นจากการอยู่อาศัยตามตลิ่งริมแม่่น้ำยม เมื่อมีการปรับปรุงให้เป็นถนนลูกรังขนานแม่่น้ำยม (ตามแนวถนนศรีสขาลัย และถนนเสียงในปัจจุบัน) ประกอบกับตลิ่งพังทลายจากน้ำในแม่่น้ำยมกัดเซาะทำให้ผู้คนย้ายที่พักอาศัยมาอยู่บริเวณ 2 ฝั่งของแนวถนนลูกรัง³⁷ เกิดเป็นชุมชนต่อเนื่องตั้งแต่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเสียง หรือที่เรียกกันว่า “หมู่บ้านพระปรางค์” ขยายมาตามแนวแม่่น้ำยมจนมาถึงประตูตอนแหลม ประตูเมืองทางด้านทิศใต้ของกำแพงเมืองศรีสขาลัย ซึ่งเรียกชุมชนดังกล่าวว่า “บ้านวังสำโรง” ชุมชนบ้านวังสำโรงมีผู้อยู่อาศัยประมาณ 16-17 หลังคาเรือน โดยตั้งบ้านเรือนอยู่ทั้ง 2 ฝั่งของถนนศรีสขาลัยก่อนถึงประตูตอนแหลม เดิมผู้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาและทำไร่ในเขตกำแพงเมืองศรีสขาลัย และพื้นที่ใกล้เคียง เมื่อเริ่มมีการดำเนินงานโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสขาลัย ผู้คนในชุมชนบ้านวังสำโรงบางส่วนก็เข้าไปทำงานในอุทยานประวัติศาสตร์³⁸

การพัฒนาด้านภูมิสถาปัตยกรรมในแผนงานอนุรักษ์และพัฒนา ด้านภูมิสถาปัตยกรรมของแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสขาลัย (พ.ศ. 2530-2539) ที่เป็นหลักการกำหนดแนวทางการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาเมืองศรีสขาลัย ได้เสนอการวิเคราะห์ทัศนียภาพและมุมมองสภาพจากปัจจุบันของเมืองศรีสขาลัย โดยใช้แนวคิดเรื่องความหมายของมุมมอง (desirable view) ซึ่งอธิบายลักษณะของมุมมองออกเป็น 2 ประเภท³⁹ ได้แก่

มุมมองที่ดี คือมุมมองที่มีความชัดเจน องค์กรประกอบต่าง ๆ เช่น ฉากหน้า ตัวหลัก และฉากหลัง มีการจัดลำดับและจัดวางตำแหน่งที่เหมาะสม

ไม่ขัดแย้งกัน มีเรื่องราวและบรรยากาศที่ไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน เช่น ศาสนสถาน สถาปัตยกรรม กำแพงเมือง คูเมือง แนวคันดิน ชุมประตู่ เตาทุเรียง นับว่าเป็นจุดที่มีความสำคัญทางการมองเห็น ภูเขาและแนวเทือกเขาพระศรี เขาพนมเพ็ญ และแม่น้ำยม เป็นลักษณะสภาพภูมิประเทศเฉพาะที่ทำให้เกิดความประทับใจในสถานที่ รวมไปถึงสภาพพืชพันธุ์ ป่าไม้ พืชพันธุ์และไรที่เป็นส่วนช่วยส่งเสริมการมองเห็นและเสริมบรรยากาศของโบราณสถานและพื้นที่ประวัติศาสตร์

เพิงกึ่งชั่วคราวสำหรับ
ค้าขายสินค้าภายในหมู่บ้าน
วังสำโรง

ที่มา: กรมศิลปากร,
แผนแม่บทอุทยาน
ประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี
กรมศิลปากร, 2533), 58.

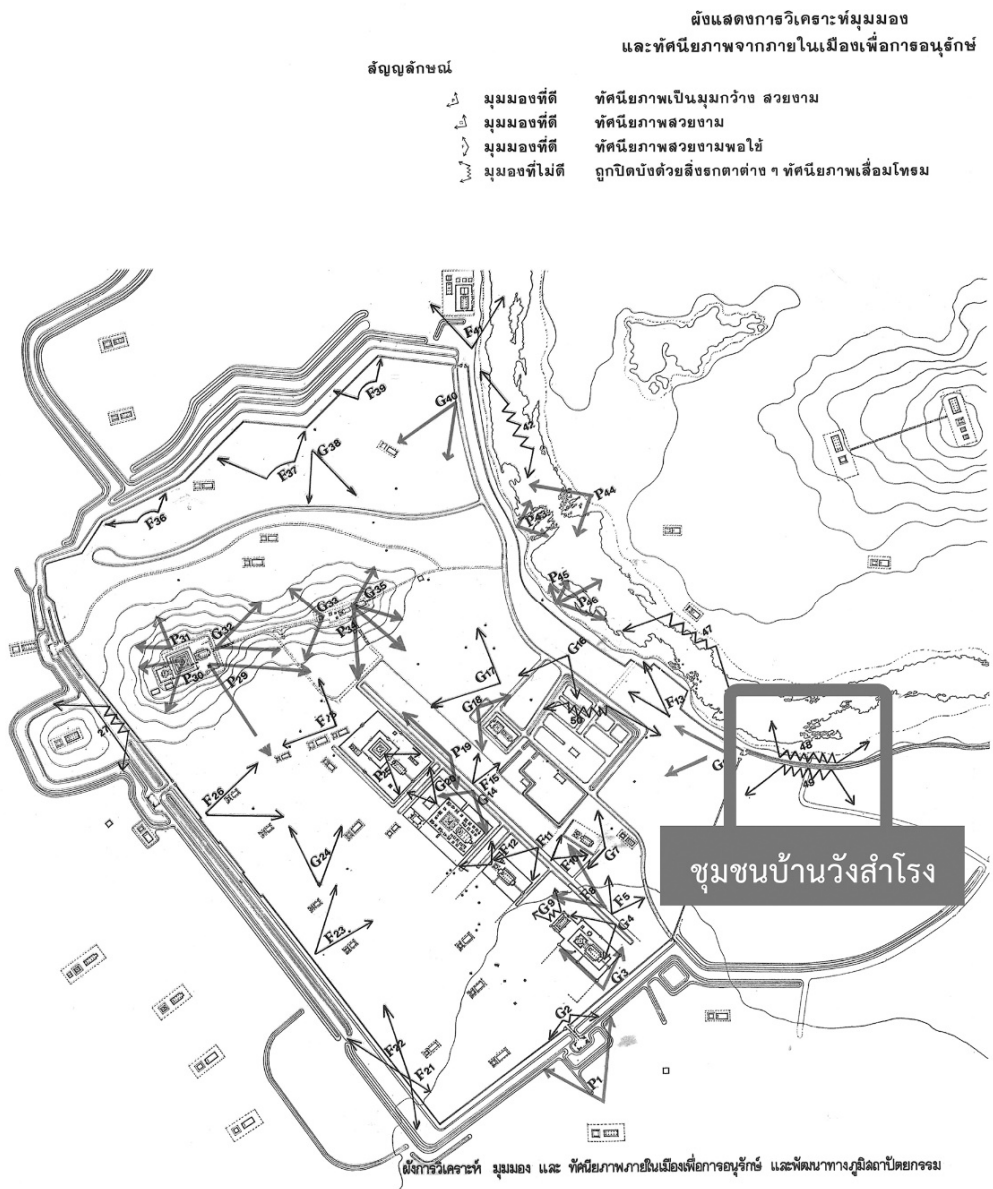
มุมมองที่ไม่ดี คือมุมมองที่มีความขัดแย้งกัน องค์ประกอบต่าง ๆ ไม่เป็นไปตามลำดับ มีการบดบัง และแย่งความสำคัญกันของ 2 สิ่งที่แตกต่างกัน ไม่มีเรื่องราวและบรรยากาศที่ไปในทิศทางเดียวกัน เช่น ชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้ซัดโบราณสถานจะเป็นการปิดบังการมองเห็น หรือรูปแบบอาคาร ความสูง ขนาด สี วัสดุก่อสร้างที่ขัดกับบรรยากาศของโบราณสถานและพื้นที่ประวัติศาสตร์ รวมไปถึงสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ได้แก่ เสาไฟฟ้า สายไฟฟ้า ป้ายโฆษณา เสาเครื่องรับโทรทัศน์ ที่ไม่เป็นระเบียบ ขัดกับมุมมองที่ดีดังที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนั้น ลานจอดรถ ห้องน้ำ และร้านค้าที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว หากอยู่ในตำแหน่งไม่เหมาะสมก็จะบดบังมุมมองโบราณสถานเช่นเดียวกัน

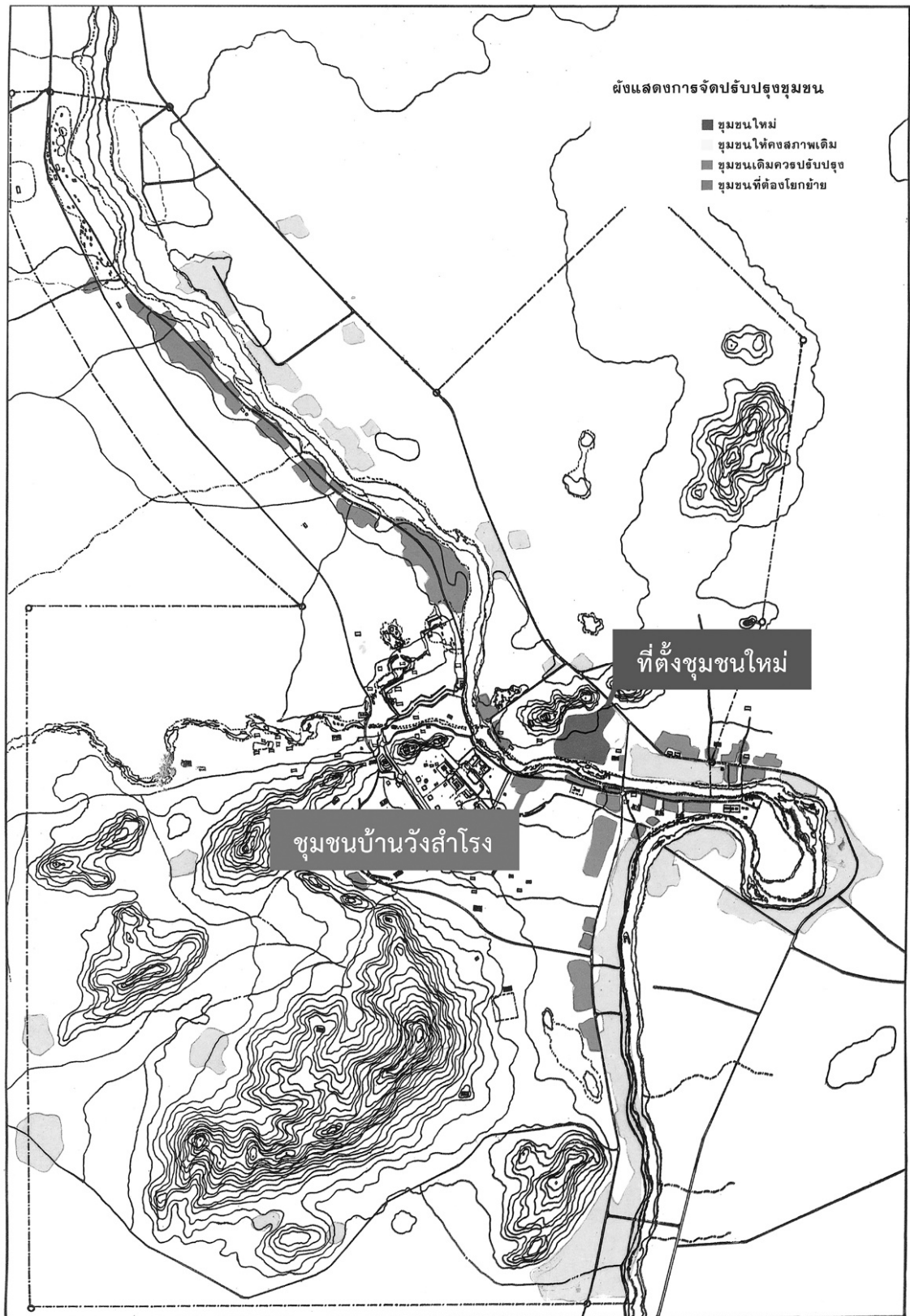
ดังนั้นชุมชนบ้านวังสำโรง บริเวณประตูตอนแหลมทางด้านทิศใต้ของกำแพงเมืองศรีสัชนาลัย จึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่คณะกรรมการดำเนินการจัดทำแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยกำหนดว่ามีมุมมองที่ไม่ดี และทัศนียภาพของโบราณสถานถูกบดบังและเสื่อมโทรมด้วยสิ่งรบกวนต่าง ๆ เนื่องจากสภาพบ้านเรือนและเพิงกึ่งชั่วคราวสำหรับการค้าขายของผู้คนในชุมชนบ้านวังสำโรงไม่เป็นระเบียบและขาดความสวยงาม⁴⁰

นอกจากนั้นแผนการใช้ที่ดินและการควบคุม และแผนการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมรายได้ในแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ได้ระบุว่าชุมชนบ้านวังสำโรง บริเวณประตูตอนแหลม ประมาณหลายสิบหลังคาเรือน เป็นชุมชนที่มีผลกระทบในทางลบหรือกีดขวางการพัฒนาโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย เนื่องจากบ้านเรือนตั้งอยู่ใกล้ซัดโบราณสถาน ทำลายคุณค่าของโบราณสถานและภาพรวมของเมืองศรีสัชนาลัย จำเป็นต้องย้ายออกไปยังพื้นที่ จัดตั้งชุมชนใหม่บริเวณที่ราบเชิงเขาพระบาทด้านใต้ ริมฝั่งแม่น้ำยมทางด้านตะวันออก ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสม และได้จัดเตรียมระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเข้าสู่บริเวณชุมชนใหม่ไว้แล้ว⁴¹ โดยกำหนดช่วงเวลาและงบประมาณสำหรับการรื้อถอน ย้ายอาคาร

ตำแหน่งของหมู่บ้านวัง
 สำโรงที่มีมุมมองไม่ดีและ
 ทิศนัยภาพเสื่อมโทรม
ที่มา: กรมศิลปากร,
 แผนแม่บทอุทยาน
 ประวัติศาสตร์ศรีสัตนาคนหุต
 (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี
 กรมศิลปากร, 2533), 55.

หรือสิ่งก่อสร้างที่คร่อมทับ ตัด ขีด หรือบดบังโบราณสถาน และงานขุดเขย
 กรรมสิทธิ์ที่ดินของราษฎร ใน พ.ศ. 2535-2536 ใช้งบประมาณจำนวน
 5,000,000 บาท งานก่อสร้างถนน ระบบไฟฟ้าและประปาในชุมชนใหม่
 บริเวณที่ราบเชิงเขาพระบาทด้านใต้ใน พ.ศ. 2534-2535 ใช้งบประมาณ
 จำนวน 7,500,000 บาท และงานปรับปรุงสภาพพื้นที่ในบริเวณชุมชนใหม่
 พ.ศ. 2535 ใช้งบประมาณ 800,000 บาท⁴² รวมงบประมาณที่ใช้สำหรับ
 การย้ายชุมชนบ้านวังสำโรงไปยังพื้นที่ตั้งชุมชนใหม่นั้น มากถึงจำนวน
 13,300,000 บาท

หน้าตรงข้าม: ตำแหน่ง
ชุมชนบ้านวังสำโรงและ
ที่ตั้งชุมชนใหม่บริเวณที่ราบ
เชิงเขาพระบาทด้านใต้
ที่มา : กรมศิลปากร,
แผนแม่บทอุทยาน
ประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
(กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี
กรมศิลปากร, 2533), 84.

แต่อย่างไรก็ตามการย้ายชุมชนบ้านวังสำโรงตามที่ปรากฏในแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยก็ไม่สามารถดำเนินการได้ตามที่วางแผนงานไว้ ผู้คนในชุมชนบ้านวังสำโรงที่เคยถูกกำหนดให้ย้ายบ้านเรือนไปยังที่ตั้งชุมชนใหม่ได้ให้ข้อมูลว่า ช่วง พ.ศ. 2534-2535 อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยได้เชิญผู้คนในชุมชนบ้านวังสำโรงเข้าไปประชุมชี้แจงเรื่องการย้ายไปยังชุมชนแห่งใหม่ ซึ่งผู้คนในชุมชนได้ยื่นข้อเสนอว่า หากย้ายชุมชนไปแล้วอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยจะต้องรับคนในชุมชนบ้านวังสำโรงหลังคาเรือนละ 1 คนเข้าไปทำงานในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงหัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์คนใหม่ก็ตาม เนื่องจากพื้นที่เชิงเขาพระบาทด้านใต้ที่เป็นที่ตั้งชุมชนใหม่นั้นไม่มีพื้นที่สำหรับประกอบอาชีพ หากจะค้าขายสินค้าก็ไม่ใช่ทางผ่านและไม่มีผู้คนเดินทางไป เพราะไม่มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในบริเวณนั้น แต่ในพื้นที่บ้านวังสำโรงปัจจุบันยังสามารถทำการค้าขายได้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะต้องใช้เส้นทางดังกล่าวเข้าสู่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย รวมไปถึงอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยจะต้องจัดเตรียมระบบสาธารณูปโภค ทั้งไฟฟ้า ประปา และถนนให้เรียบร้อยเหมือนกับที่บ้านวังสำโรงในขณะนั้นมีอยู่⁴³ แต่ในท้ายที่สุดชุมชนบ้านวังสำโรงก็ไม่ได้ถูกย้ายและยังคงอยู่ในพื้นที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยผู้คนในชุมชนบ้านวังสำโรงได้อธิบายข้อมูลเพิ่มเติมว่าพื้นที่ที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยจะให้ย้ายไปนั้น เจ้าของพื้นที่ (กรมป่าไม้) ยังไม่ได้อนุญาตอย่างชัดเจน และมีปัญหาเรื่องงบประมาณไม่เพียงพอในการจะย้ายบ้านเรือนอีกด้วย⁴⁴ ถึงแม้ว่าคณะกรรมการดำเนินการจัดทำแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยจะมีการวางแผนการใช้ที่ดินและการควบคุม และแผนการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมรายได้มาก่อนล่วงหน้า รวมไปถึงกรมศิลปากรยังมีอำนาจกำหนดแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ โดยเป็นผลมาจากการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย แต่เมื่อถึงเวลาการดำเนินงาน การย้ายชุมชนและบ้านเรือนออกจากพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งไม่ใช่เรื่องที่จะกระทำได้ง่ายและสำเร็จได้ตามแผนงานที่กำหนดไว้ซึ่งอาจมีปัจจัยมาจากการวางแผนงานของกรมศิลปากร หรือการคัดค้านจากผู้คนในชุมชน ดังนั้นกรมศิลปากรจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ เข้าใจ และค้นหาวិธีการอยู่ร่วมกันของผู้คนและโบราณสถาน มิใช่ค่านึงแต่จะย้ายคนออกจากโบราณสถานเพียงอย่างเดียว “ก็มันตกลงกันไม่ได้นี่แหละว่าจะเอาอย่างไร ข้อเสนอที่พวกผมเสนอไป ถ้าไม่ยอมรับ ก็เท่ากับว่าเอาพวกผมไปลอยแพฝั่งนู้น”⁴⁵

อภิปรายและบทสรุป

กระบวนการและผลลัพธ์จากการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยใน พ.ศ. 2531 ที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงมาตั้งแต่เริ่มต้นบทความนั้น สะท้อนให้เห็นถึงประเด็นสำคัญคือ กรอบคิดแบบรวมศูนย์ ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญและหน่วยงานของรัฐอย่างกรมศิลปากรทำหน้าที่เป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในการบริหารจัดการโบราณสถานและพื้นที่โดยรอบ เมื่อหน่วยงานของรัฐเข้าไปมีอำนาจและบทบาทเหนือพื้นที่ชุมชนที่มีสมบัติของชาติ ในที่นี้ผู้เขียนหมายถึง “โบราณสถาน” ย่อมทำให้เกิดช่องว่างระหว่างรัฐกับชุมชน⁴⁶ รวมไปถึงการแสดงความเป็นเจ้าของโบราณสถานและพื้นที่เหล่านั้นของกรมศิลปากร ผ่านการใช้กระบวนการทางกฎหมายอย่างพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นเครื่องมือในการกำหนดแนวทางการใช้งานและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่สามารถกระทำได้และไม่ได้ในเขตที่ดินโบราณสถาน โดยไม่สนใจถึงเหตุผลของผู้คนในชุมชนที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานที่ทำให้อำนาจอธิปไตยกรมศิลปากรสามารถประกาศกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรให้เป็นโบราณสถานด้วยได้ แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายฉบับดังกล่าวก็เปิดช่องทางให้ประชาชนสามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อระงับการกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานได้ ซึ่งอาจจะนำไปสู่กระบวนการพูดคุยถึงการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขเขตที่ดินโบราณสถาน

แต่จากการตรวจสอบประกาศกรมศิลปากร เรื่องการแก้ไขเขตที่ดินโบราณสถาน และเรื่องการเพิกถอนการประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานที่ปรากฏข้อมูลในราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ภายหลังพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา พบว่าการประกาศแก้ไขเขตที่ดินโบราณสถานทุกฉบับล้วนเป็นการเพิ่มเขตที่ดินโบราณสถานให้มีขนาดใหญ่ขึ้นจากเดิม ส่วนการประกาศแก้ไขเขตที่ดินโบราณสถานที่เป็นการลดจำนวนเขตที่ดินโบราณสถานมีเพียงครั้งเดียวที่โบราณสถานภาพเขียนสีเขายะลา ตำบลลิเล-ตำบลยะลา อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ใน พ.ศ. 2563 แต่ในท้ายที่สุดก็มีการเพิกถอนการประกาศแก้ไขดังกล่าวให้ใช้เขตที่ดินโบราณสถานตามเดิม⁴⁷ นอกจากนี้การเพิกถอนการประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานก็ปรากฏข้อมูลเพียงครั้งเดียว ซึ่งเป็นคำพิพากษาจากศาลปกครองสูงสุดให้อธิบดีกรม

ศิลปากรเพิกถอนการประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน วัดดอนทราย อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา⁴⁸ จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หากกรมศิลปากรยังคงใช้กระบวนการและแนวคิดเกี่ยวกับเขตที่ดินโบราณสถานในรูปแบบเดิมที่เคยปฏิบัติมา คงเป็นการยากที่จะเกิดการพูดคุยและปรับแก้ไขเขตที่ดินโบราณสถานระหว่างกรมศิลปากรกับประชาชน ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งในพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการย้ายผู้คนออกจากพื้นที่เขตที่ดินโบราณสถาน ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะการดำเนินงานภายใต้โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ของกรมศิลปากรเท่านั้น ซึ่งเป็นผลมาจากการประกาศกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ต่างสะท้อนถึงอำนาจในการกำหนดแนวทางการใช้งานและข้อปฏิบัติเหนือพื้นที่เขตที่ดินโบราณสถานที่มียุทธศาสตร์ย้ายชุมชนที่ใกล้ชิดออกจากโบราณสถาน และมิได้เป็นการอนุรักษ์ที่มีส่วนร่วมจากชุมชนอย่างแท้จริง⁴⁹ โดยกระบวนการ แนวคิด มุมมอง และวิธีการดำเนินงานของกรมศิลปากรจำเป็นต้องทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน วิถีชีวิต และโบราณสถาน ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์เช่นเดียวกัน พร้อมกันนั้นจะต้องสนับสนุนผู้คนและชุมชนในการเสริมสร้างองค์ความรู้การดูแลรักษาและอาศัยอยู่ร่วมกันกับโบราณสถานด้วย การกำหนดแนวทางการใช้งานพื้นที่เขตที่ดินโบราณสถานจนทำให้วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเปลี่ยนแปลงและสูญหายไปนั้น นับเป็นการสูญเสียหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญที่สามารถอธิบายถึงประวัติความเป็นมาและคุณค่าของพื้นที่ได้

การย้ายผู้คนออกจากเขตที่ดินโบราณสถานและพื้นที่โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ทั้งที่หากพิจารณาแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชนบ้านวังสำโรงซึ่งส่งผลให้โบราณสถานในเมืองศรีสัชนาลัยเกิดความเสื่อมโทรมและมีทัศนียภาพกับมุมมองที่ไม่ดี จนทำลายคุณค่าของโบราณสถานและภาพรวมของเมือง ควรดำเนินการปรับปรุงแก้ไขทัศนียภาพและภูมิทัศน์มากกว่าที่จะไปย้ายผู้คนออกจากพื้นที่โบราณสถาน แนวทางการย้ายผู้คนออกจากพื้นที่ไปจนหมดก็ไม่ได้แตกต่างไปจากการสร้างพื้นที่ป่าลวดมนุชย์ (Wilderness) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่รัฐใช้บังคับอ้างสิทธิและอำนาจควบคุมทรัพยากรธรรมชาติอย่างพื้นที่ป่าไม้ในฐานะที่เป็นทรัพย์สินของรัฐ และจัดการไม่ให้ผู้คนอยู่อาศัยตามรูปแบบของอุทยานแห่งชาติ (National park) ที่ประเทศไทยนำต้นแบบมาจากสหรัฐอเมริกาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2⁵⁰ จนกลายเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับหน่วยงานของรัฐที่พยายามไล่ผู้คนออกจาก

พื้นที่ป่าทั้งหมดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยดูเหมือนจะคล้ายคลึงกับปัญหาการย้ายคนออกจากเขตที่ดินโบราณสถาน ซึ่งเกิดขึ้นกับการดำเนินงานโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ของกรมศิลปากรที่ผ่านมา

ผู้เขียนจึงขอก้าวโดยสรุปว่า กรมศิลปากรได้ใช้การประกาศเขตที่ดินโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดแนวทางและเงื่อนไขการใช้งานพื้นที่เขตที่ดินโบราณสถาน เพื่อควบคุมไม่ให้โบราณสถานถูกบุกรุกทำลาย และสามารถรักษาสภาพภูมิทัศน์และทัศนียภาพโดยรอบพื้นที่โบราณสถานให้ยังคงสภาพเดิมไว้ได้ ดังนั้นการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานที่จะเกิดขึ้นในอนาคตก็ควรมีการศึกษาอย่างรอบด้านทุกมิติ และคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เพื่อให้ผู้คน วิถีชีวิต และโบราณสถานสามารถอยู่ร่วมกันได้ แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่เป็ผลกระทบสำคัญต่อผู้คนและชุมชนก็คือกระบวนการที่เป็นผลมาจากการประกาศเขตที่ดินโบราณสถาน ซึ่งควรมีการกำหนดเงื่อนไขและแนวทางในการใช้งานพื้นที่เขตที่ดินโบราณสถานอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม มิใช่ให้แต่ละฝ่ายต่างไปตีความตามกฎหมายให้เกิดความสับสน รวมไปถึงการแก้ไขเนื้อหาในกฎหมายพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โดยเฉพาะเรื่องการก่อสร้างใด ๆ ก็ตามในเขตที่ดินโบราณสถาน เมื่อพิจารณาตามกฎหมายในปัจจุบันยังมีการกำหนดให้มีการขออนุญาตก่อสร้างจากอธิบดีกรมศิลปากร ตัวอย่างวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้อาจมีการจัดทำคู่มือกำหนดเงื่อนไขรูปแบบหรือลักษณะสิ่งก่อสร้างที่สามารถดำเนินการได้เลยโดยไม่ต้องขออนุญาต ซึ่งหากลักษณะสิ่งก่อสร้างไม่เข้าเงื่อนไขดังกล่าวก็จำเป็นต้องขออนุญาตจากอธิบดีกรมศิลปากร โดยจะลดความยุ่งยากจากกระบวนการขออนุญาตก่อสร้างในเขตที่ดินโบราณสถานไปเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ปัญหาความเชื่อมั่นต่อการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินภายหลังจากการประกาศเขตที่ดินโบราณสถานนั้น นับเป็นความเข้าใจผิดและก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงในแต่ละพื้นที่ กรมศิลปากรจึงควรเร่งสร้างความเข้าใจและยืนยันสถานะการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินของผู้คนในพื้นที่อย่างเต็มรูปแบบเช่นเดิม

เชิงอรรถ

¹ กรมศิลปากร, เมืองเชลียง เชียงขึ้น ศรีสังขนาลัย สวรรคโลก (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2536), 31-33.

² ศรีศักร วัลลิโภดม, เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2552), 275-286.

³ ธิดา สารยา, เมืองประวัติศาสตร์ เมืองพิมาย เขาพระวิหาร เมืองอุบล เมืองศรีสังขนาลัย (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2538), 285-293.

⁴ “ประกาศกรมศิลปากร กำหนดจำนวนโบราณสถานสำหรับชาติ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 (8 มีนาคม 2477): 3701-3704.

⁵ กรมศิลปากร, จดหมายเหตุการอนุรักษ์เมืองโบราณศรีสังขนาลัย (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533), 30-44.

⁶ กรมศิลปากร, รายงานการสำรวจและขุดแต่งบูรณะโบราณวัตถุสถาน เมืองเก่ากำแพงเพชร เมืองศรีสังขนาลัย พ.ศ. 2508-2512 (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2512).

⁷ “ประกาศกรมศิลปากร เรื่องกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 105, ตอนที่ 57 (12 เมษายน 2531): 2476-2477.

⁸ “พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 78, ตอนที่ 66 (29 สิงหาคม 2504): 981-985.

⁹ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2538), 4.

¹⁰ “ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 308,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 89, ตอนที่ 190 ฉบับพิเศษ (13 ธันวาคม 2515): 28-29.

¹¹ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, 4.

¹² นิคม มูลิกะคามะ, แนวปฏิบัติในการสงวนรักษาโบราณสถาน ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2548), 103.

¹³ กรมศิลปากร, แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขนาลัย (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533), 7-8.

¹⁴ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, รายงานทางวิชาการเพื่อพิจารณาประกอบการจัดทำแผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขนาลัย เล่ม 2 (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533), 75-77.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 81.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 85.

¹⁷ กรมศิลปากร, แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขนาลัย, 9.

¹⁸ อ่านข้อมูลเพิ่มเติมแผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสังขนาลัย ใน เรื่องเดียวกัน.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 52.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, 7.

²¹ สัมภาษณ์ สด แดงเอียด, อดีตอธิบดีกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 14 กุมภาพันธ์ 2562.

²² กองโบราณคดี กรมศิลปากร, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, 90-96.

²³ สัมภาษณ์ สมนึก สุกอรัมย์, กำนันตำบลศรีสังขนาลัย อำเภอสรีสังขนาลัย จังหวัดสุโขทัย, 21 ตุลาคม 2564.

²⁴ เรื่องเดียวกัน.

²⁵ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, รายงานทางวิชาการ เพื่อพิจารณาประกอบการจัดทำแผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย เล่ม 2, 57.

²⁶ สัมภาษณ์ สมนึก สุกอรัมย์, กำนันตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, 21 ตุลาคม 2564. และ สัมภาษณ์ อนงค์ พูลดี, ประชาชนตำบลหนองอ้อ อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, 21 ตุลาคม 2564.

²⁷ สัมภาษณ์ สมนึก สุกอรัมย์, กำนันตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, 21 ตุลาคม 2564.

²⁸ อ้างอิงข้อมูลจากผังบริเวณเขตที่ดินโบราณสถาน เมืองพิมาย โครงการสำรวจขึ้นทะเบียนโบราณสถาน และแหล่งโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา.

²⁹ ชาวพิมายโคราชรวมตัวคัดค้านกรมศิลปากรประกาศเขตโบราณสถาน, เข้าถึงเมื่อ 1 มีนาคม 2565, เข้าถึงได้จาก https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_854453

³⁰ ผู้ตรวจการลงพื้นที่พิมาย กาวใจราษฎร์-กรมศิลปฯ ชุมชนเคียงคู่โบราณสถาน, เข้าถึงเมื่อ 1 มีนาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <http://www.koratdaily.com/blog.php?id=8869>

³¹ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, รายงานทางวิชาการ เพื่อพิจารณาประกอบการจัดทำแผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย เล่ม 2, 57, 68.

³² สัมภาษณ์ เสนอ ศรีแก้ว, ประชาชนตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, 21 ตุลาคม 2564.

³³ สัมภาษณ์ สมนึก สุกอรัมย์, กำนันตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, 21 ตุลาคม 2564.

³⁴ เรื่องเดียวกัน.

³⁵ กรมศิลปากร, แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย, 28.

³⁶ สัมภาษณ์ เสนอ ศรีแก้ว, ประชาชนตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, 21 ตุลาคม 2564.

³⁷ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, รายงานทางวิชาการ เพื่อพิจารณาประกอบการจัดทำแผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย เล่ม 2, 54.

³⁸ สัมภาษณ์ เหนียว ขุนเพชร, ประชาชนตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, 21 ตุลาคม 2564.

³⁹ กรมศิลปากร, แผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย, 53.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 59.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, 80-83.

⁴² เรื่องเดียวกัน, 91-92, 96.

⁴³ ³⁸ สัมภาษณ์ เหนียว ขุนเพชร, ประชาชนตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, 21 ตุลาคม 2564.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁶ เทียมสุรย์ สิริศรีศักดิ์, “คน (หาย) ในงานมรดกวัฒนธรรม,” ใน อดีต ตัวตน กับความจริงแท้ของชาติพันธุ์ ศิลปะ และโบราณคดี, สุรกันต์ โตสมบัติ และอรพินท์ คำสอน, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2561), 73, 79.

⁴⁷ “ประกาศกรมศิลปากร เรื่องเพิกถอนการประกาศแก้ไขเขตที่ดินโบราณสถาน และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 137, ตอนพิเศษ 148 ง (24 มิถุนายน 2563): 10.

⁴⁸ “ประกาศกรมศิลปากร เรื่องเพิกถอนการประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 128, ตอนพิเศษ 121 ง (18 สิงหาคม 2554): 17.

⁴⁹ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะจิติ, การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), 30.

⁵⁰ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, “บทวิเคราะห์ว่าด้วยการสร้างแนวทางการอนุรักษ์ธรรมชาติ,” ใน การเมืองป่าไม้ไทย ยุคหลังสัมปทาน, ศยามล ไกยูรวงศ์ และพรพนา ก้วยเจริญ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, 2548), 82-87.

Bibliography

Anong Phundi. Nong-O subdistrict resident, Si Satchanalai district, Sukhothai Province. Interview, October 21, 2021.

chāo phimaī Khōrāt rūām tuā khatkhān
Krom Sinlapākōn prakāt khēt
bōrānnasathan̄ [Phimai people
protest against ancient monuments
compound announcement by
Fine Arts Department]. Accessed
March 1, 2022. Available from
[https://www.matichon.co.th/newsmon
itor/news_854453](https://www.matichon.co.th/newsmonitor/news_854453)

Fine Arts Department. čhotmaīhet̄ kām
‘anurak mūang bōrān sīsatnālai
[Conservation of Si Satchanalai
ancient town archives]. Bangkok:
Office of Archaeology, Fine Arts
Department, 1990.

_____. mūang chaliang chiāng chūn
sīsatnālai sūanroklōk [Chaliang,
Chiangcheun, Si Satchanalai and
Sawankhalok]. Bangkok: Office of
Archaeology, Fine Arts Department,
1993.

_____. phæn̄ mǣbot ‘utthayān prawattisāt
sīsatnālai [Si Satchanalai historical
park master plan]. Bangkok: Office of
Archaeology, Fine Arts Department,
1990.

_____. rāingān kānsamruāt læ khut tæng
būrana bōrānnawatthusathan̄
mūang kao Kamphæng Phet mūang
sīsatnālai Phō,Sō,sōngphan
hārōipæt-sōngphanhārōisipsōng
[Survey, excavation and restoration

report of antiques and ancient
monuments in Kamphaeng Phet
and Si Satchanalai 1965-1969 A.D.].
Phra Nakhon: Religious Affairs press,
1969.

Nieo Khunphet. Si Satchanalai subdistrict
resident, Si Satchanalai district,
Sukhothai province. Interview,
October 21, 2021.

Nikom Musigakama. nǣo patibat nai kām
sangūan raksā bōrānnasathan̄
tāmpha ra rāt banyat bōrānna
sathan̄ bōrānnawatthu sinlapa
watthu læ phiphitthaphanthasathan̄
hǣng çat̄ Phō,Sō, sōngphan
hārōisī kækhai phœ̄mtœ̄m Phō,Sō,
sōngphanhārōisāmsiphā [Guidelines
for ancient monuments preservation,
Act on ancient monuments, antiques,
objects of art and national museums,
1961 as last amended, 1992]. 2nd ed.
Bangkok: Fine Arts Department, 2005.

Office of Archaeology, Fine Arts Department.
phraratchabanyat bōrānnasathan̄
bōrānnawatthu sinlapawatthu læ
phiphit phantha-sathan̄ hǣng çat̄
Phō,Sō, sōngphanhārōisī kækhai
phœ̄mtœ̄m dōi phraratchabanyat
bōrānnasathan̄ bōrānnawatthu
sinlapawatthu læ phiphitthaphan
thasathan̄ hǣng çat̄ (chabap thī
sōng) Phō,Sō, sōngphanhārōi
sāmsiphā [Act on ancient
monuments, antiques, objects of
art and national museums, 1961
as last amended by act on ancient
monuments, antiques, objects of

art and national museum (Vol.2),
1992]. 3rd ed. Bangkok: Fine Arts
Department, 1995.

_____. rāingān thāng wichākān phūa
phichārānā prakōp kanchat tham
phān mæbot khōngkān ‘utthayañ
prawattisat sīsatnālai lem sōng
[Academic report for Si Satchanalai
historical park master plan, Vol. 2].
Bangkok: Office of Archaeology,
Fine Arts Department, 1990.

“phraratchabanyat borānnasathan borāna
watthu sinlapawatthu læ piphitt
haphanthasathan hæng chat Phō.Sō.
sōngphanhārōjī [Act on Ancient
Monuments, Antiques, Objects of Art
and National Museums, 1961].”
The Royal Thai Government Gazette,
Vol. 78, part 66 (August 29, 1961):
980-998.

Pinkaew Laungaramsri. “bot wikhro, waduāi
kānsāng næōthāng kān’anurak
thammachāt [Analysis of guidelines
for natural conservation].” In
kānmūang pāmai Thai yuk lang
sampathān [Thai forest politics:
Post concession period], 67-113.
Edited by Sayamon Kraiyoonwong
and Pornpana Guaycharoen. Bangkok:
Foundation for Ecological Recovery,
2005.

Pinraj Khanjanusthiti. kān’anurak mōradok
sathāpattayakam læ chumchon
[Architecture heritage and
community conservation]. Bangkok:
Chulalongkorn University press, 2009.

“prakāt khōng khana patiwat chabap thī
sāmrojpæ [Announcement of
National Executive Council No. 308].”
The Royal Thai Government Gazette,
Vol. 89, part 190 (December 13, 1972):
28-34.

“prakāt Krom Sinlapākōñ kamnot chāmnūan
borānnasathan samrap chat
[Announcement of Fine Arts Department
on the number of national monuments
number.” **The Royal Thai Government
Gazette**, Vol. 52 (March 8, 1934):
3679-3717.

“prakāt Krom Sinlapākōñ rūang kamnot khēt
thīdin borānnasathan [Announcement
of Fine Arts Department: Ancient
monuments compound].” **The Royal
Thai Government Gazette**, Vol. 105,
part 57 (April 12, 1988): 2476-2477.

“prakāt Krom Sinlapākōñ rūang phōekthōñ kān
prakāt kækhai khēt thīdin borāna
sathan læ kamnot khēt thīdin
borānnasathan [Announcement of
Fine Arts Department: Cancellation
of ancient monuments compound
modified announcement and ancient
monuments compound].” **The Royal
Thai Government Gazette**, Vol. 137,
part 148 Ngor (June 24, 2020): 10-11.

“prakāt Krom Sinlapākōñ rūang phōekthōñ kān
prakāt khun thabian læ kamnot khēt
thīdin borānnasathan [Announcement
of Fine Arts Department: Cancellation
of registered ancient monuments
compound].” **The Royal Thai
Government Gazette**, Vol. 128,
part 121 Ngor (August 18, 2011): 17.

phū truatkān longphūn thī phimāi kāōchāi
 rātsadōn-krom sin chumchon
 khīang khu bōrānnasathan
 [Inspector surveys in Phimai,
 connects Phimai people-Fine Arts
 Department, communities with
 ancient monuments]. Accessed
 March 1, 2022. Available from
[http://www.koratdaily.com/blog.php?](http://www.koratdaily.com/blog.php?id=8869)
 id=8869

Sanoe Srikaew. Si Satchanalai subdistrict
 resident, Si Satchanalai district,
 Sukhothai province. Interview,
 October 21, 2021.

Sod Deangiad. Former Director General of
 Department of Religious Affairs,
 Ministry of Culture. Interview,
 February 14, 2019.

Somnuk Sukaram. Si Satchanalai subdistrict
 headman, Si Satchanalai district,
 Sukhothai province. Interview,
 October 21, 2021.

Srisak Wanlipodom. mūāng bōrān nai
 ‘ānāchak Sukhothai [Ancient towns
 in Kingdom of Sukhothai]. 2nd ed.
 Bangkok : Muang Boran, 2009.

Thida Saraya. mūāng prawattisāt mūāng
 phimāi khao phra wihān mūāng
 ‘Ubon mūāng sīsatchanalai [Historic
 towns, Phimai, Preah Vihear, Ubon
 Ratchathani and Si Satchanalai].
 Bangkok: Muang Boran, 1995.

Tiamsoon Sirisrisak. “khon (hāi) nai ngān
 mōradok watthanatham [(Lost)
 people in cultural heritage].” In
 ‘adit tua ton kap khwām ching
 thæ khōng chattiphan sinlapa læ
 bōrānnakhadi [Past Identity and

Authenticity of Ethnology Art and
 Archaeology], 51-83. Edited by
 Surakan Tosombun and Oraphin
 Khamson. Bangkok: The Princess Maha
 Chakri Sirindhorn Anthropology
 Centre, 2018.